

¹Н. Мұқан , ^{1*}С. Билекен

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: mukan.nurzat@gmail.com

^{1*}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., *e-mail: bilekensandibek@gmail.com

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМНІҢ НАСИХАТТАЛУЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада исламтану және дінтану саласына қатысты ақпараттық технологиялардың Қазақстан аумағындағы діни экстремизмнің таралуына әсері, күші қарастырылады. Қазақстанның қазіргі кездегі діни сауаттылық жағдайына жасалған талдау діни мәліметтерді ақпараттық технологиялар көздерінен алудың қауіптілігіне тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Бұл тұста ел қауіпсіздігі үшін діни мәліметтерді ақпараттық технологиялар арқылы сенімсіз қайнаркөздерден алуға болмайды деген пікір білдіруге болады. Сонымен қатар, бүгінгі күнгі ақпараттық технологиялар арқылы экстремизмнің насихатталуы күн арта өзекті мәселелер қатарына айнала бастағандығы сөз болады. Зерттеу кезінде келесі нәтижеге қол жеткізілді: қазіргі таңда адамдар кез-келген ақпарат алу үшін ақпараттық технологиялардың көмегіне жүгінеді. Бірақ әлеуметтік желілердегі және сайттардағы ақпараттардың барлығының бірдей қауіпсіз әрі сенімді емес екендігіне көз жеткіземіз. Интернет арқылы тексерілмеген діни мәліметтерді алу қоғам үшін өте қауіпті жағдай және қауіптілігін қазіргі уақытта көрсетіп келе жатыр. Барлық ақпарат көзі жаппай интернет аймағына көшіп жатқан мына уақытта кез-келген ақпарат алушының деструктивті діни ағымдардың құрығына тап болу ықтималдығы өте жоғары. Ақпарат алу барысында діни-ақпараттық сайттардың қауіпсіздігіне көз жеткізіп алу – ел қауіпсіздігіне тиімді.

Түйін сөздер: ақпараттық технологиялар, діни экстремизм, терроризм, веб-сайт, діни құндылық, әлеуметтік желілер.

¹N. Mukan, ^{1*} S. Bileken

¹Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: mukan.nurzat@gmail.com

^{1*}Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, *e-mail: bilekensandibek@gmail.com

Preaching of Religious Extremism through Information Technology in Kazakhstan

Abstract. In this article impact and power of information technology was discussed on spreading religious extremism in territory of Kazakhstan which is related with religious and Islamic studies. An analysis based on research about religious knowledge helps us to come to a concrete conclusion. Based on research we can state that in fact to keep religious stability and security it is not secure at all to get information about religion from internet through information technology. Indeed, we tried to emphasize spreading religiously extreme information through information technology has been increasing nowadays. At the end of this research we came to this conclusion: today's people get most of information from internet. However, not all of sources and information are completely safe and reliable. Religious unverified information taken by society from the Internet is dangerous, and nowadays it is dangerous. It is highly possible to be trapped by destructive religious movements while all the information sources were being digitalized. It is so crucial to make sure about information on religious issues and it is necessary for national security.

Key words: information technology, religious extremism, terrorism, web site, religious values, social networks.

¹Н. Мұқан, ^{1*}С. Билекен

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: mukan.nurzat@gmail.com

^{1*}Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, *e-mail: bilekensandibek@gmail.com

Распространение религиозного экстремизма в Казахстане через информационные технологии

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние и сила информационных технологий, касающихся исламоведения и религиоведения, на распространение религиозного экстремизма

на территории Казахстана. Анализ современного состояния религиозной грамотности Казахстана позволяет сделать выводы об опасности получения религиозных данных из источников информационных технологий. В этом случае можно сказать, что для безопасности страны религиозную информацию нельзя получать через информационные технологии от ненадежных источников. Кроме того, сегодняшняя пропаганда экстремизма посредством информационных технологий изо дня в день становится все более актуальной проблемой. Во время исследования достигнуты следующие результаты: в настоящее время люди обращаются к помощи информационных технологий для получения любой информации. Но мы убеждаемся, что вся информация в социальных сетях и сайтах не является одинаково безопасной и надежной. Религиозная непроверенная информация взятая обществом из интернета является опасной, и в нынешнее время проявляет свою опасность. Когда речь заходит о средствах массовой информации, о всех источниках информации, весьма вероятно, что любой получатель информации будет уязвим к опасным и разрушительным религиозным тенденциям. Надежность религиозных информационных сайтов в процессе получения информации выгодна для безопасности страны.

Ключевые слова: информационные технологии, религиозный экстремизм, терроризм, веб-сайт, религиозные ценности, социальные сети.

Кіріспе

XXI ғасыр – техника, технология және ақпарат алмасу ғасыры. Еліміз бәсекеге қабілетті елдердің қатарына қосылуға барынша еңбек етуде. Соның барысында баршамыз күнделікті өмірде технологияларды, ақпарат алмасу құралдарын және әлеуметтік желілерді қолданудамыз. Бірақ бұл технологиялар пайдасымен қоса зиянымен де келді. Осы технологияларды қолдануда адам өміріне келетін зияндардың бірі – діни экстремизм.

Жаңа ақпараттық технологиялар адамдар арасындағы байланысты жеңілдетіп, өз пікірін білдіруге жаңа мүмкіндіктер ашты. Соның арқасында адамдар басқа елдегі адамдармен оңай қарым-қатынас жасай алатын болды. Бұрын мұндай қатынастар көптеген айлар сапар шегуді қажет етсе, енді бірнеше секундта жүзеге асатын болды. Кез-келген діни ұйымдар жаһандық жүйеден өздері жайлы айта алады. Бір жағынан ақпараттық кеңістікте экстремистердің, фанатиктердің, жалған миссионерлердің басқа діндегілерге жауластықпен қысым көрсететін немесе тіптен барлық дінге сенуші адамдарды мазақ ететін лаңкестер мен соғыс жаршыларының дауысы қаттырақ естіледі (ҚР БҒМ ҒК Философия және саясаттану институты 2011, 109 б.).

Осы мақаланың мақсаты – еліміздегі ақпараттық технологиялар арқылы діни экстремизмнің насихатталу деңгейін анықтау. Зерттеу барысында Қазақстанда болған террористік актілер туралы талқылайтын боламыз. Сондай-ақ діни экстремизмнің таралу себептерін талдаймыз.

Зерттеу жұмысының мақсаты – ақпараттық технологиялар арқылы діни мағлұматтар қалай насихатталып жатқандығын анықтау және интернет арқылы діни ақпараттар алу қауіпті ме деген

сұраққа жауап іздеу. Зерттеудің тақырыбы – діни экстремизм және ақпараттық технологиялар. Бұл – қазіргі уақыттағы өте маңызды тақырыптардың бірі. Себебі бүгінгі күні өмірдің әрбір саласы өз жұмысын жеңілдету үшін ақпараттық технологияларды белсенді түрде пайдаланады. Діни экстремизм де ғаламтор желілерінде ашық насихатталу үстінде. Осы зерттеулердің соңында діни экстремизмнің алдын алу жолдарын табуға тырысамыз.

Зерттеу жұмысының әдістемесі

Бұл тақырыпты және қоғамдағы жағдайды талдау үшін біз surveymonkey.com сайты пайдаланып, жастар арасында сауалнама жүргіздік. Сондай-ақ, біз тақырыбымызға қатысты нақты деректерді жинау үшін trends.google.com сайты пайдаландық.

SurveyMonkey – 1999 жылы Райан Финли негізін қалаған сервистік компания ретінде онлайн-сауалнама жасауда бұлтқа негізделген бағдарламалық қамтамасыз ету. Компания деректерді талдауды, іріктеуді, бұрмалауды жоюды және деректерді көрсету құралдарын қамтитын ақысыз, бейімделген сауалнамаларды, сондай-ақ ақылы негіздегі бағдарламалардың жиынтығын ұсынады.

Google Trends – әлемдегі әртүрлі аймақтардағы және әртүрлі тілдердегі іздеу сұрауларының жалпы көлеміне байланысты нақты терминді қаншалықты жиі іздегендігін көрсететін Google іздеуіне негізделген қоғамдық веб-бағдарламасы.

Нәтижелері мен талқылау

XXI ғасыр – саяси-әлеуметтік жағдайдың жақсарып, экономика мен жаңа технологияның

қарыштап дамыған уақыт. Бұл кезең сонымен қатар шешімін табуы керек өзіндік мәселелерге де толы. Сол өзекті мәселелердің бірі барша әлемді алаңдатып отырған, кез келген орта мен қоғамға үлкен қауіп төндіруден таймайтын экстремисттік ұйымдар және олардың қаруы күшті идеологиясы болып отыр.

Экстремизм (лат. *Extremus* – «шеткі») – адамның басқа түсініктерді, сенімдерді, дәстүрлер мен құндылықтарды қабылдамауға түрткі болатын белгілі бір сенімдер мен шектен тыс радикалды көзқарас жолын ұстануы (Рымбек Ізғали 2013 ж.).

«Экстремизм» сөзінің ең жақын синонимі – «радикализм». Бұл сөздің басқаша баламасы дінде немесе мінез-құлықта қалыпты деп есептелген деңгейдің ауытқуы. Экстремистер – жалпы түрде тәртіпті мойындамайтын, оған бағынбайтын, шектен шыққан іс-әрекеттерімен ерекшеленетін адамдардың бір тобы (Затов Қ.А, Исмаил Н.О. 2016ж, 125 б.).

XXI ғасырдың соңғы жылдарында діни ұғымдар мен сенімдерге негізделген діни экстремизм әлем бойынша таралып, қанатын кең жайып келеді. Діни ілімнің кейбір қағидаларын бұрмалай отырып барынша өз мүдделеріне пайдалану – діни экстремистік топтар мен ұйымдарға тән қасиет.

Терең теологиялық тұрғыда талдауды қажет ететін кейбір діни сұрақтар мен мәселелер бойынша жіберілген қателіктер әлбетте бұрыс көзқарас пен ортаның қалыптасуына алып барары сөзсіз. Діни білім мен діни сананың төмендігі салдарынан белгілі бір адамдар тобынан діни экстремистік ұйымдардың пайда болып, қоғамға зиянын тигізуге себеп болуда (Затов Қ.А, Исмаил Н.О. 2016, 126 б.).

Жаппай технологиялану және ғаламторға жылдам қосылу мүмкіндігі жасалған ғасырда, кең ақпараттық мүмкіндіктер жағдайында жастарға кейде діни немесе басқа қажетті идеяны дұрыс таңдау қиынға соғады (Қайрат Лама Шариф 2013, 24 б.).

Күнделікті өміріміз технологияға тәуелді болып қалған мына заманда адамдар діни мағлұматтарды ақпараттық технология құралдары арқылы алып жүр. Дегенмен, олардың көпшілігі діни ақпараттарды сенімді адамдардан немесе тексерістен өткен кітаптардан алып жүрген жоқ. Көпшілік ақпарат көзі ретінде діни сайттарды жиі қолданып жүр. Сауалнама барысында қойылған сұрақтар – бұған дәлел. Осы сауалнамаға қатысқандардың 2/3-сі діни ақпараттарды көбінесе веб-сайттардан ала-

тындығы анықталды. Сұрақтарға жауап бергендердің 58%-ы аптасына 1-3 рет сайттардан діни ақпарат алады екен. Мемлекеттік және рухани қауіпсіздікке қатысты тағы бір маңызды мәселе – діни-экстремистік және лаңкестік топтардың ақпараттық кеңістігіне шектеу қою үшін діни бағыттағы ғаламтор-ресурстарына бақылау жүргізу.

1900-дан астам сайтқа талдау жүргізіліп, соның нәтижесінде заңға қайшы идеялары анықталған 45 шетел-дік ғаламтор ресурсының Қазақстан аумағында таратылуына тосқауыл қою жөніндегі тиісті сот шешімдері шықты.

2013 жылдың бірінші тоқсанында 500 сайттың жұмысына талдау жа-салып, оның ішінде заңға қайшы ақпараттарды қамтыған 20 ғаламтор ресурсы жөніндегі материалдар прокуратура органдарына жіберілді (Қайрат Лама Шариф 2013,10 б.). Бұл ақпараттар ел аумағында ақпараттық технологиялар арқылы әртүрлі саяси және діни экстремистік топтардың өз идеялогияларын еркін таратып жатқандығын аңғартады.

Сауалнамаға қатысушылар ақпараттық технологиялар діни құндылықтардың дамуына үлес қосуы мүмкін деп санайды. Олардың 33%-ы діни құндылықтарды насихаттаудағы ақпараттық технологиялардың маңыз-дылығы жоғары, 33%-ы орташа деп санаса, ал 33%-ы төмен деп санайды екен. Егер де осы құралдар арқылы діни құндылықтарымызды дұрыс насихаттай білсек, жастардың діни экстремистік ұйымдарға қосылып кетуінің алдын алған болар едік.

Сауалнамаға жауап берушілердің көпшілігі экстремистік топтардың өз идеяларын ақпараттық технологиялар арқылы насихаттау деңгейі орташа деп санайды (3-сурет). Діни білімді веб-сайттар арқылы алу біз үшін қауіп төндіретіндігі де сұраққа жауап беру барысында анықталды.

Бұдан басқа, 2013 жылдың бірінші тоқсанында мемлекеттік органдардың сұратуы бойынша 30 ғаламтор ресурсының мазмұнына дінтану сараптамасы жүргізілді, оның ішінде құқыққа қайшы сипатқа ие материалдары бар 17 сайтқа жүргізілген дінтану сараптамасының қорытындылары шешім қабылдау үшін прокуратура органдарына жолданды. Сондай-ақ, сайттарға орналастырылған 34 материалдың мазмұнына дінтану сараптамасы жүргізілді (Қайрат Лама Шариф 2013,51 б.).

Сауалнаманың нәтижелері адамдардың көпшілігі діни ақпараттарды веб-сайттардан алатындығын көрсетті. Сайттардың кез-келген адамға

қол-жетімділігін атап өткен жөн және діни білімі таяз адамдардың экстремистік ақпараттар алу қаупі өте жоғары.

Келесі талдауды Google trends арқылы Қазақстан республикасы территориясында «Қазақстандағы терроризм» мәтіні бойынша ең көп қай кезде ізделгендігі анықталды. Ел аумағында осы сөзді youtube, google және басқа да іздеу жүйелерінде ең көп 2011 жылдың қараша айында ізделінген. Бұл жағдайдың себептері мынадай: Қазақстан республикасы тәуелсіздік алғаннан кейінгі ең алғашқы терристік жағдай осы уақытта болған еді.

2011 жылдың 31 қазанында Атырауда екі рет террористік шабуыл болды. Алғашқы жарылыс прокуратура, ұлттық қауіпсіздік комитеті мен облыстық әкімдіктің жанында болды. Лаңкестер орын алған жерде қаза тапты. Қазақстан республикасы тарихында Атыраудағы оқиғалар тұңғыш рет террорлық акт ретінде танылды.

Кейін «Халифат сарбаздары» лаңкестік тобы жарылыстар үшін жауап-кершілікті өз мойнына алды. Атыраудағы шабуылға қатысқандардың барлығы бірнеше күннен кейін қамауға алынды. Бір жылдан кейін экстремистер «терроризм» бабы бойынша сотталды.

Содан кейін Алматыда 8 қарашада екі полиция қызметкерін өлтірген бес шабуылшы қаза тапты. Экстремистер қалада террористік шабуылдарды жоспарлаған.

Лаңкестік шабуыл 2011 жылдың 12 қарашасында Тараз қаласында болды. Полицияны өлтіріп және ұлттық қауіпсіздік комитетінің ғимаратына шабуыл жасаған террорист алдынала дайындалған болып шықты. Лаңкестің алты сыбайласы екі аптадан кейін ұсталды (*Юлия Яскевич 2016ж*). Бұдан басқа да Ақтөбе және Астана қалаларында да аталған жағдайлар болды.

Алматы, Ақтөбе, Астана, Атырау, Тараздағы оқиғалар тізбегі Қазақстандағы экстремизм мен терроризм мәселесін тез арада өзекті қылып жіберді. Экстремистердің қоғамға жат қылықтары, құқық қорғау орган-дарымен шынайы қарулы қақтығыстары еліміздегі бүлдіргіш күштердің қызметінің жаңа сатысын көрнекі түрде көрсетіп берді. Жұмыс жасаудың қазіргі заманғы технологиялары қарым-қатынас әдістемесі, әлеуметтік желілер, медиа-аспаптар және т.б. белсенді қолданылып жатқандығының көрінісі анық байқалып тұр (*Мадина Нұрғалиева 2011ж, 58 б.*).

Демографиялық статистикаға сүйенсек бүгінде Қазақстандағы 14 пен 29 жас аралығындағы

жастардың үлес салмағы халықтың жалпы санының 27,8%-ын, яғни 4,5 миллионнан астам адамды құрайды. Олардың 700 мыңнан астамы – студенттер. Бұл ретте ауылдық жерлердегі 46%-ды құрайтын жастарға қарағанда 56%-ды құрайтын қала жастарының саны көптеу.

Әлеуметтік тұрғыдан есею шағында жастар көбіне біз үшін жат ықпалды күштердің алдында әлсіздік танытады. Әсіресе жастар діни экстремизм мен терроризм субъектілері тарапынан жасалған идеологиялық шабуылдардың алдында қорғансыз болып келеді.

Ең әуелі кез-келген діни ұйым өздерінің ағетациялық жұмыстарын діннен хабары жоқ, яғни діни түсінігі төмен адамдардан бастайды. Олар кімдер? Олар әрине – жастар. Соның нәтижесінде экстремизм мен терроризм идеолотары дінді пайдаланып, діни шешендіктің ерекше әдістерін қолдана отырып, халықтың белгілі бір топтарының ой-санасына теріс ықпал ете білді. Көп жағдайда әлеуметтік белсенділігімен ерекшеленетін, идеологиялық ықпалға тез түсетін қоғамның ерекше тобы саналатын жастар теріс пиғылды діни насихаттық қызмет үшін ыңғайлы нысанаға айналды (*Затов Қ.А, Исмаил Н.О. 2016ж, 131 б.*).

Осы орайда, еліміздегі діни экстремизмді болдырмау және оның алдын алу үшін шешуші қадамдар жасау қажет. Олардың ішінде мынадай жұмыстарды атқарған жөн: жастардың білімін жетілдіруге, мәдени өмірге, спортқа және бос уақытты өткізудің басқа да пайдалы түрлеріне қатысуына кең мүмкіндіктер жасау, еңбекпен және жұмыспен қамту саласындағы жастар үлесін арттыру, осыған орай жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейінің мониторингісін ұдайы жүргізіп отыру, жастардың баспана мәселесін шешуге көмек көрсету, қазақстандық қоғамдағы отбасы құндылықтарын дәріптеу, жас отбасыларды мемлекет тарапынан қолдауды күшейту, қазақстандағы қоғамдық жағдайды тұрақсыздандыруға тырысатын кез келген экстремистік көріністерге жастардың қарсы тұра білуі үшін ақпараттық алдын алу жұмыстарды күшейту, жасөспірімдер мен жастардың дін, ар-ұждан саласындағы біліміне қатысты сұрақтарына жауап іздеу мүмкіндіктерін кеңейту мақсатында ақпараттық-насихат жұмыстарын жүргізу керек. Осы ұсыныстарды жүзеге асыру жолына мүдделі және уәкілетті барлық органдар мен ұйымдарды тарту қажет (*Затов Қ.А, Исмаил Н.О. 2016ж, 129 б.*).

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері діни ақпарат таратудың ақпараттық технологиялар арқылы жоғары деңгейде насихатталып жатқандығын көрсетіп отыр. Осының себебімен адамдар ақпараттардың сенімді емес көздерімен жиі кездесіп қалады. Бұл – адамдардың діни экстремизмге тап болуының себептерінің бірден-бірі. Сондықтан, кез-келген діни ақпарат алар кезде ең алдымен оның сенімді екендігіне көз жеткізіп алуымыз керек.

Жастардың дін саласында да дұрыс бағыт-бағдар алуы негізгі басымдық беретін мәселеге айналып отыр. Әр нәрсенің пайдалы және зиянды тұстары болады. Мәселен, интернетті білімді, қабілетті арттыру мақсатында пайдаланудың маңызы зор. Жасыратыны жоқ, қазір көпшілік жастар заманауи ақпараттық

құралдары мен интернет желілері арқылы Ислам жайлы мағлұматтарды өз бетінше алуға. Бәзбірі біздің қоғамға сәйкес келмейтін өзгеше пәтуаларды ұстануда. Оның дұрыс-бұрыстығына мән беріп, байыппен қарамастан өзгелерді де соған шақырып, бүлік салып жүр. Ал Исламда бүлік шығару – адам өлтіргеннен де ауыр күнә екендігі белгілі. Соның салдарынан белгілі бір ұлтқа, жекелеген адамдарға еліктеушілік, тек соның ғана айтқаны дұрыс деп, қалғанын бұрысқа шығарып, шектеулі сана қалыбына түсе бастағаны жасырын емес. Бұл жағдайлардың бәрі мұсылмандардың дамуына, дінді заманауи жеткізуде, еліміздің бірлігі мен ынтымағына айтарлықтай кедергі келтірері анық. Мұның кесірі көп отандастарымыздың Ислам дініне үрке қарауына себеп болуда (Ержан Малғажыұлы 2013ж, 27 б.).

Әдебиеттер

Экстремизм мен терроризмге қарсы әрекет етудегі дәстүрлі діндердің рөлі: Әдістемелік материалдар жинағы – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия және саясаттану институты, 2011.

<https://en.wikipedia.org/wiki>

Рымбек Изғали. Діни терминдер мен ұғымдардың анықтамалығы. – Астана: Мәдениеттер мен діндердің халықаралық орталығы, 2013.

Затов Қ.А., Исмаил Н.О. «Қазіргі заманғы радикалдық идеялар мен әрекеттердің қайнарлары мен себептері». Философиялық және қоғамдық-гуманитарлық журнал Адам әлемі 2 (68), 2016.

Қайрат Лама Шариф. «Мемлекет және дін» Қазақстан Республикасы Дін істері агенттігінің журналы, № 2 (25), 2013.

Ержан Малғажыұлы. «Мемлекет және дін» Қазақстан Республикасы Дін істері агенттігінің журналы, № 2 (25), 2013.

Юлия Яскевич. Самые громкие теракты в истории современного Казахстана. URL: <https://www.ktk.kz/ru/news/video/2016/06/06/69931/> (06.06.2016)

Мадина Нұрғалиева. «Қазақстандағы діни экстремизм сын-қатері: қарсы тұруға дайын болу». Экстремизм мен терроризмге қарсы әрекет етудегі дәстүрлі діндердің рөлі: Әдістемелік материалдар жинағы – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия және саясаттану институты, 2011.

References

Ekstremizm men terrorizmge karsy areket etudegi dastyrlı dinderdin roli: Adistemelik materialdar zhinagy – Almaty: KR BGM GK Filosofiya zhane sayasattanu instituty, 2011.

<https://en.wikipedia.org/wiki>

Rymbek Izgali. Dini terminder men ugymdardyn anyktamalygy. – Astana: Madenietter men dinderdin halykaralyk ortalygy, 2013.

Zatov K.A., Ismail N.O. «Kazirgi zamangy radikal dyk ideyalar men areketterdin kainerlary men sebepteri». Filosofiyalyk zhane kogamdyk- gumanitarlyk zhurnal Adam alemi 2 (68), 2016.

Kairat Lama SHarif. «Memleket zhane din» Kazakstan Respublikasy Din isteri agenttiginin zhurnaly, № 2 (25), 2013.

Erzhan Malgazhyuly. «Memleket zhane din» Kazakstan Respublikasy Din isteri agenttiginin zhurnaly, № 2 (25), 2013.

YUliya YAskevich, Samye gromkie terakty v istorii sovremennogo Kazahstana. URL: <https://www.ktk.kz/ru/news/video/2016/06/06/69931/> (06.06.2016)

Madina Nurgalieva. «Kazakstandagy dini ekstremizm syn-kateri: karsy tyrufa dajyn bolu». Ekstremizm men terrorizmge karsy areket etudegi dastyrlı dinderdin roli: Adistemelik materialdar zhinagy – Almaty: KR BGM GK Filosofiya zhane sayasattanu instituty, 2011.